

Claudia Zeller

‘De vogels zingen en de zon schijnt’

C.R. 133 als campy dystopie

Illustratie: Vince Trommel.

In de rubriek ‘In de kast’ bepleiten uiteenlopende figuren uit de wereld der letteren waarom een bepaalde tekst of auteur de volle aandacht verdient. Ditmaal werpt neerlandica Claudia Zeller haar licht op C.R. 133. Een toekomstroman (1926) van Maurits Dekker. Zeller laat zien hoe de roman een middenweg vindt tussen het serieuze enerzijds en het overdrevene, haast absurde, anderzijds. Ze bepleit dat C.R. 133 dan ook een voorbeeld van een campy dystopie is, die juist met al haar overdaad de moeite waard is om uit de kast te trekken.

‘Het is zeer betreurenswaardig, maar van welke zijde men dit boek ook nadert, het is aan alle kanten een mislukking.’ Met deze vernietigende woorden besluit criticus A.M. de Jong zijn bespreking van C.R. 133. Een toekomstroman (1926) in dagblad *Het Volk*. Net als zijn debuut *Doodenstad. Schetsen uit het gevangenisleven* (1923) kon de tweede roman van Maurits Dekker (1896-1962) op weinig goedkeuring rekenen. In het literaire circuit van het interbellum zag men weinig brood in het werk van deze joods-socialistische schrijver. Ook Menno ter Braak liet zich in zijn letterkundige kronieken voor *Het Vaderland* enigszins laatdunkend over zijn tijdgenoot uit. Zo zou Dekker een veel-schrijver zijn die vooral lijvige boeken produceert ‘met een kennelijk teveel’.¹ (Ter Braak 1949: 264)

Net als Ter Braak was Dekker fel gekant tegen het opkomende fascisme. Zo publiceerde hij in 1936 het pamflet *Hitler. Een poging tot verklaring*, waarin hij onder meer opriep tot een boycot van de Olympische Spelen die dat jaar in Berlijn werden gehouden. Het kwam hem op een aanklacht wegens belediging van een bevriend staatshoofd te staan en hij werd veroordeeld tot een boete van honderd gulden. (Delvigne 1998: 364) Politiek activisme en verzet tegen de opkomst van het nazisme lopen als een rode draad door het socialistisch getinte oeuvre van Dekker. Ook zijn tweede roman C.R. 133 is ervan doordrongen. In deze ‘toekomstroman’, gesitueerd in het vierde millennium, schetst Dekker een dystopisch beeld van een op kapitalistische leest geschoeide klassenmaatschappij, waarin de zogenaamde B-klasse, de Werkers, stelselmatig wordt onderdrukt en uitgebuit ten bate van de A-klasse, de Denkers. C.R. 133 is de naam – of beter gezegd het nummer – van het hoofdpersonage dat door een gelukkige

1 Geursiveerd in de originele tekst.

samenloop van omstandigheden weet te ontsnappen aan zijn bestaan als Werker en voortaan onder de naam Jozua door het leven gaat. Jozua maakt al gauw kennis met Don, een gedreven wetenschapper die zich als het kwaadaardige genie van de roman ontpopt. Tot het zover is houdt Don tussen het doen van steeds krankzinnigere uitvindingen in voldoende tijd over om Jozua wegwijs te maken in zijn nieuwe bestaan.

Plaats van de handeling is Industriestad, een reusachtige metropool die nog het meeste lijkt op een 'enorme blokkendoos'. (Dekker 1926: 56) Niet alleen deze zinsnede, maar ook andere beschrijvingen van het straatbeeld, dat wordt gedomineerd door 'liniaalrechte straten en vierkante pleinen' (1926: 55), doen denken aan twee andere dystopische teksten uit dezelfde periode. Ik heb het natuurlijk over *Wij* (1924) van de Russische schrijver Jevgeni Zamjatin en over *Blokken* (1931) van Ferdinand Bordewijk. *Wij* staat te boek als de eerste grote dystopische roman van de twintigste eeuw en wordt vaak gezien als voorloper van George Orwells *1984* (1949) – iets wat Orwell trouwens stellig ontkende – en ook *Blokken* groeide uit tot klassieker, zij het voornamelijk in ons eigen taalgebied. Hoewel C.R. 133 in bepaalde opzichten erg lijkt op *Wij* en *Blokken* is Dekkers toekomstroman echter in vergetelheid geraakt.

Ten onrechte, zo meen ik. Dekkers roman is misschien geen literair hoogstandje, het is wel de vrolijkste dystopie die ik ken, niet in de laatste plaats vanwege de lieflijke zinnen waarmee de roman eindigt. Want waar het in de meeste dystopieën van kwaad tot erger gaat, is het einde van C.R. 133 haast frivol. Uitkijkend over de puinhopen van de door een hypermodern straalwapen verwoeste Industriestad pakt Jozua de hand van zijn vriendin vast en zegt: 'Kom Hermine, we gaan. De vogels zingen en de zon schijnt.' (Dekker 1926: 270) Dit licht frivole einde lijkt in eerste instantie in te druisen tegen de verwachtingen van de lezer. We zijn immers gewend dat dystopieën op ellendige en rampzalige wijze horen te eindigen en we verwachten al helemaal niet dat de ontknoping van een dystopische roman zo sentimenteel en boeketreeksachtig kan zijn. Er is echter een manier om deze ogenschijnlijke discrepantie te verklaren: C.R. 133 kan namelijk het beste worden gelezen als campy dystopie. Tot deze conclusie kwam ik nadat ik al enkele dagen zat te tobben over hoe de serieuze boodschap van Dekkers roman te verenigen valt met de sentimentaliteit, het naïef oubollige futurisme en vooral ook de overdaad aan fantastische uitvindingen en plotwendingen die Dekker ons voorschotelt. Het antwoord bleek verrassend simpel: camp dus.

Camp kenmerkt zich volgens Susan Sontag door een voorliefde voor het onnatuurlijke, het kunstmatige en het overdrevene. (Sontag 1999: 53) Daarbij komt dat Dekkers roman natuurlijk helemaal niet als camp is bedoeld. Daarmee beantwoordt hij al aan het eerste en misschien wel belangrijkste criterium dat door Sontag wordt geformuleerd. Zuivere camp is volgens Sontag immers altijd haast per ongeluk tot stand gekomen. Sontag schrijft dan ook: 'In naïve, or pure Camp, the essential element is seriousness, a seriousness that fails.' (Sontag 1999: 59) Dat Dekker faalt in zijn poging een bloedserieus boek over het euvel van het kapitalisme te schrijven moge duidelijk zijn. Maar niet iedere spectaculaire mislukking kan zomaar als camp worden beschouwd. Volgens Sontag is camp een kwestie van de juiste mix tussen 'the exaggerated, the

fantastic, the passionate, and the naïve'. (Sontag 1999: 59) Dus wat precies maakt C.R. 133 nou zo campy?

Ten eerste is C.R. 133 duidelijk nogal *over the top*. Dat is niet zo gek ook – zo'n beetje elke dystopie is immers een uitvergroting van haar ontstaansperiode. Maar waar de technologische vooruitgang in Zamjatins Wij – dat net als Dekkers roman ergens aan het begin van het vierde millennium is gesitueerd – functioneel, aannemelijk en dus in zekere zin realistisch is, laveert het futurisme van Dekker voortdurend tussen aandoenlijk ouderwets en ronduit lachwekkend. Zamjatins held D-503 is betrokken bij de bouw van de Integraal, een blinkend ruimteschip; C.R. 133 moet het doen met 'cilindertreinen' en 'radiofonische' af luisterapparatuur.

Dekkers roman laat niet zozeer vooruitgang zien, maar neemt genoeg met de overtreffende trap van een aantal in het interbellum reeds gangbare technologieën die simpelweg naar het vierde millennium worden getransporteerd. Soms levert dat behoorlijk absurde taferelen op. Neem deze passage:

Zwijgend opende C.R. 133 het aluminium couvert, dat met een patentsluiting gesloten was en las glimlachend den inhoud van den brief. Hij gaf Don het schrijven, hetwelk de mededeeling bevatte, dat hij in de A klasse was opgenomen en dat voortaan zijn officieelen naam Jozua zou zijn.

– Het doet me plezier voor jou, sprak Don. Ik feliciteer je.

De nieuwgedoopte haalde de schouders op.

– Het is belachelijk, sprak hij. (Dekker 1926: 37)

De opmerking van C.R. 133 c.q. Jozua slaat natuurlijk niet op de metalen enveloppen, maar belachelijk is het zeker. Waar Zamjatins technologische vergezichten schetst die de toentertijd beschikbare technologieën weliswaar voorbijstreven, maar alsnog in het verlengde ervan liggen, zijn de innovaties die Dekker ons voorschotelt vooral vergezocht.

Ook op andere vlakken is C.R. 133 minder realistisch dan Wij. Dat brengt me bij het tweede kenmerk dat Sontag onderscheidt: het fantastische. Ook op dat terrein komen we niets te kort. Zo heeft de vindingrijke bibliothecaris Bork, met wie Jozua een vriendschap aanknoopt, een machine uitgevonden waarmee mensen onzichtbaar kunnen worden. Van dit handzame wapen maakt de ondergrondse verzetsgroep waar zowel Jozua als Bork lid van zijn volop gebruik: 'De stad werd geterroriseerd door een geheimzinnige macht, die steeds ten gunste van de B-mensen werkzaam was en

'Dekkers roman laat niet zozeer vooruitgang zien, maar neemt genoeg met de overtreffende trap van een aantal in het interbellum reeds gangbare technologieën die simpelweg naar het vierde millennium worden getransporteerd.'

waartegen men niets vermocht uit te richten. (...) Voedselmagazijnen werden op klaarlichten dag geplunderd.’ (Dekker 1926: 236) De uitvinding die Don doet om het nijpende steenkolengebrek op te lossen is al even fantastisch – een machine die energie onttrekt aan de ‘wereldaether’ en ervoor zorgt dat niet alleen Werkers maar ook Denkers op den duur opgebrand en uitgeput raken.

Blijft over: het hartstochtelijke en het naïeve. Ook wat dat betreft komen we aan onze trekken. Natuurlijk is er ook in andere dystopische romans sprake van hartstocht en romantiek, maar meestal zorgt zo’n ontluikende liefde toch vooral voor gedonder. Zo niet bij Dekker. Terwijl Orwell zijn Julia en Winston in 1984 vakkundig naar de verdoemenis helpt en Zamjatin zijn hoofdpersonage D-503 in *Wij* zelfs verzeild laat raken in een noodlottige driehoeksrelatie, is bij Dekker uiteindelijk alles koek en ei – camp kent immers geen tragiek. (Sontag 1999: 63) De ontluikende liefde tussen Jozua en Hermine is dan ook allesbehalve tragisch, maar vooral zoetsappig en zelfs een beetje bakvisachtig – naïef dus. Het is precies deze naïviteit die criticus A.M. de Jong een doorn in het oog is: dat Dekker het ‘te goed heeft willen maken met zijn held’ zou getuigen van ‘een grondeloos gebrek aan gevoel voor het groot-tragiese (...)’ (De Jong 1926)

C.R. 133 is dus een roman die serieus bedoeld is, maar niet serieus kan worden genomen omdat het bij elkaar allemaal *too much* is. Ik parafraseer hier Sontag, maar in principe slaat Ter Braak al de spijker op zijn kop wanneer hij misprijzend schrijft over dat ‘kennelijke *teveel*’ in Dekkers werk. Toch getuigt Ter Braaks oordeel van enige kortzichtigheid. C.R. 133 mag dan wel niet te vatten zijn in termen van het toentertijd gangbare vorm-of-vent-debat, Dekkers roman anticipeert alsnog op een andere kunststopvatting. Om, nogmaals, met Sontag te spreken: ‘it’s good *because* it’s awful.’ (Sontag 1999: 65) Wie C.R. 133 dus leest als campy dystopie gaat er veel plezier aan beleven. Camp is immers vorm noch vent.

Literatuur

- Bordewijk, F.**, *Blokken. De mislukking van een heilstaat*, Utrecht 1931.
- Braak, M. ter**, ‘De roman-secretaris’. In: M. ter Braak, *Verzameld werk* 5, Amsterdam 1949: 262-267.
- Dekker, M.**, *Doodenstad. Schetsen uit het gevangenisleven*, Amsterdam 1923.
- Dekker, M.**, *C.R. 133. Een toekomstroman*, Den Haag 1926.
- Dekker, M.**, *Hitler. Een poging tot een verklaring*, Amsterdam 1936.
- Delvigne, R.**, ‘De tranen der acacia’s’. In: *Literatuur*, 15 (1998) 6: 363-367.
- Jong, A.M. de**, ‘Letterkundige kroniek C C X X I. Maurits Dekker. CR 133. Een toekomstroman. H.P. Leopold. Den Haag 1926’. In: *Het Volk*, 04-12-1926, vierde blad.
- Orwell, G.**, 1984, London 1949.
- Sontag, S.**, ‘Notes on Camp’. In: F. Cleto (ed.), *Camp. Queer aesthetics and the performing subject. A Reader*, Edinburgh 1999: 53-65.
- Zamjatin, J.**, *Wij*, Amsterdam 2011.